

Отримано: 15.10.2019 р.

Прорецензовано: 24.10.2019 р.

Прийнято до друку: 05.11.2019 р.

e-mail: yasenyk@isl.lviv.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2019-29-123-131

Сенік Я. Листування д-ра Володимира Горбового з діаспорою (за матеріалами відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаніка). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острогор, 2019. Вип. 29. С. 123–131.

УДК 94(=161.2)(73) «19»:94-058.57-58.566(477) «19»

Ярослав Сенік

ЛИСТУВАННЯ Д-РА ВОЛОДИМИРА ГОРБОВОГО З ДІАСПОРОЮ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ ЛННБ УКРАЇНИ ІМ. В. СТЕФАНІКА)

Стаття присвячена питанню організованої допомоги української громади в США українській справі та рідному краю, її контактам із засудженими діячами ОУН та УПА в роки холодної війни. Досліджено кілька прикладів такої допомоги на основі архівних матеріалів з фонду меценатів О. і Т. Антоновичів. Вперше публікується частина листування відомого політичного діяча, адвоката В. Горбового із приятелями в США.

Ключові слова: українська громада в США, Український Конгресовий Комітет Америки, Об'єднання колишніх вояків УПА в США, Володимир Горбовий, ОУН, УПА.

Yaroslav Senyk

CORRESPONDENCE OF DR. VOLODYMYR HORBOVYI WITH THE US DIASPORA (BASED ON ARCHIVAL MATERIALS OF THE MANUSCRIPT DIVISION OF THE STEFANYK NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY OF UKRAINE IN LVIV)

The article is devoted to the issue of organized assistance of the Ukrainian community in the United States to Ukrainian cause and native land. Particularly, basing on Dr. Volodymyr Horbovyi's correspondence, the author of the paper provides an overview of collaboration between the representatives of the Ukrainian diaspora with the Ukrainian fighters for independence. The author also defines a major role the Ukrainian Congress Committee of America, Association of Former Soldiers of the UPA in the United States (Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc.) played in establishing the Ukrainian National Foundation Inc. in 1950. The Foundation provided aid not only to the Ukrainian Community in the United States but also to the ones living on the territory of Ukraine, including the former soldiers of UPA who managed to survive and return after imprisonment in soviet concentration camps.

The paper contains the analysis of specific fragments of Dr. Volodymyr Horbovyi's epistolary legacy. The correspondence gives evidence of Ukrainian diaspora's contacts with the convicted members of OUN (Organization of Ukrainian Nationalists) and UPA during the Cold War. Basing on the correspondence of Dr. Horbovyi's (1899–1984), who was a member of UVO (the Ukrainian Military Organization) and UPA, an advocate in Warsaw and Lviv show trials of OUN members (1935–1936), and the chairman of the Ukrainian National Committee (1941). Moreover, the author analyzes the issue of the organized aid of the Ukrainian Community in the United States to the Ukrainian cause. Some examples of such assistance are studied on the basis of archival materials from the collection of the philanthropists Omelian and Tetiana Antonovych.

For the first time part of the correspondence of the famous political activist and lawyer Volodymyr Horbovyi with his friends in the United States is published. Two letters of Dr. Horbovyi to his school friend Petro Melnykovich in Detroit, and the letter of Melnykovich to Roman Antonovych (a relative of Volodymyr Horbovyi) from 1975 are published. Moreover, in his letter P. Melnykovich quotes the fragment of Dr. Horbovyi's last letter to his friends from October 17, 1975.

Key words: Ukrainian community in the United States, Ukrainian Congress Committee of America, Association of Former Soldiers of the UPA in the United States (Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc.), Dr. Volodymyr Horbovyi, OUN, Ukrainian Insurgent Army (UPA).

Тисячі українців в результаті Другої світової війни вимушено покинули свої домівки і опинилися за межами краю. Всі вони в той чи інший спосіб старалися прилучитися до допомоги Батьківщині.

Український Конгресовий Комітет Америки (УККА)¹ ініціював створення в 1950 р. Українського Народного Фонду (УНФ). Станом на 1955 р. «незаможна українська еміграція» давала в рік 100 тисяч дол. на українську визвольну акцію [5, арк. 9]. Екзекутива УККА з нагоди 20-ліття свого існування і 10-ліття існування УНФ закликала всіх українців і українок стати його платниками або жертводавцями. Національний даток становив 10 доларів в рік, а для більш заможних громадян – 25-100 доларів [6, арк. 1].

Але допомога була потрібна не лише в США, але і для рідного краю. Колишні вояки рейдуючих частин УПА від 1949 р. почали створювати ветеранські (комбатантські) організації в Європі, США і Канаді.

У «Зверненні» Об'єднання колишніх вояків УПА в США від січня 1960 р. вказано: «Більша частина вояків тієї славної УПА полягла на полі бою з жорстоким окупантом на Рідних Землях. Багато теж попало в ворожий полон, де їх в більшості засуджувано на кару смерті. Деяких з полонених упістів було засуджено на довголітню тюрму. Напевно не кожний може уявити, які тортури переходили вони і тільки декому з них пощастило видержати їх, і відсидівши 10-15 літ, вийти на волю. Ці друзі тепер знаходяться в дуже критичному положенні, бо їх здоров'я є підірване, а декотрі з них не здібні до праці. Крім того, таким друзям дуже важко знайти працю, бо перед урядом мають «чорне минуле». Отже, обов'язком тих, що їм пощастило пробитись на Захід, є допомогти тим друзям морально, а в першу чергу матеріально, тим більше, що морально вони ще досить добре тримаються. [...] Від часу заснування Об'єднання себто від 1955 року на фонд допомоги хворим і потребуючим Воякам УПА видано суму дол. 2,494.80. В самому лише 1958 році Об'єднання кол. Вояків УПА в США вислало допомогу 24-ом кол. Воякам УПА в кількох ратах на суму 824. 50 дол.» [4, арк. 2–4]. Станиця в Нью-Йорку традиційно в грудні 1963 р. організувала Різдвяну збірку «для потребуючих колишніх вояків УПА, або вдовам по упавшим повстанцям, що переживають тяжке життя в Польщі та ССРСР» [4, арк. 5].

1 серпня 1972 р. був звільнений з таборів д-р права Володимир Горбовий (1899–1984), діяч УВО та ОУН, адвокат у Варшавському та Львівському політичних процесах проти членів ОУН (1935–1936). Тричі арештовувався польською владою, сидів у Березі Картузькій. Голова Українського Національного Комітету (1941). Німецький в'язень, звільнений в липні 1942 р. за станом здоров'я. Був заарештований 1 липня 1947 р. у Празі, переданий до Польщі, через рік (9 липня 1948) його передали до СРСР. В 1949 р. засуджений особливою нарадою МДБ СРСР за «зраду батьківщини» до 25 років ув'язнення у концтаборах. Автор спогадів «Погода совісті», які закінчуються словами: «Хай живе самостійна Україна. Долина, 30 січня 1978 р. Д-р Горбовий Володимир» [1, арк. 95].

У статті публікуються два листи д-ра Володимира Горбового до свого шкільного товариша Петра Мельниковича у Детройті (США) та лист останнього до Романа Антоновича (родича В. Горбового) від 1975 р. Крім того, П. Мельникович в своєму листі цитує фрагмент останнього листа В. Горбового до нього і друзів від 17 жовтня 1975 р.

У своїх листах д-р В. Горбовий згадує про себе, свою родину, товаришів із таборів (ген. Грекова), знайомих із довоєнних часів (П. Мірчука, В. Старосольського, М. Рудницьку та її працю «Невидимі стигмати» про патріарха Йосифа Сліпого та ін.). Він описує уривками політичний процес проти 12 членів ОУН, звинувачених в організації вбивства міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького, який проходив 18 листопада 1935 р. – 13 січня 1936 р. у Варшаві²: «Всі сторони, ходи і поводи Варшавського процесу є мені добре відомі. [...] Це був надзвичайно тяжкий, напружений, складний і відповідальний, але притому дуже цікавий процес» [2, арк. 1–3].

У листі П. Мельниковича описана багатоступенева схема організації матеріальної допомоги діаспори для діячів ОУН та УПА в рідному краю [3, арк. 1–4]. У США кілька друзів В. Горбового «із шкільної лавки та із війська» займалися матеріальною допомогою для нього, висилаючи щоквартально посылку вагою 25 фунтів. Окремо через Романа, сина В. Горбового в Празі, висилали медика-

¹ Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) був заснований в 1940 р., щоб представляти інтереси українсько-американської громади.

² У Варшавському процесі брали участь чотири адвокати: Л. Ганкевич, В. Горбовий, О. Павенцький, Я. Шлапак. Д-р В. Горбовий захищав С. Бандеру, Я. Чорнія і Є. Качмарського. На Львівському процесі (25 травня – 26 червня 1936), де було 23 підсудні і 11 адвокатів, він захищав С. Бандеру та І. Равлика.

менти. В листі подано докладні поради для поетапного нав'язування листування із В. Горбовим, яке мало розвинути у надавання матеріальної допомоги від імені дружини Р. Антоновича. Оскільки В. Горбовий мав багато приятелів у США, то усі ці дії координувались.

П. Мельникович вказує, що за останні два роки йому пощастило отримати від В. Горбового вісім листів. Останній лист надійшов 17 жовтня 1975 р., в якому він попереджав друзів про «нові тяжкі і прикрі обставини». Друзі обговорювали також можливість виїзду В. Горбового у відвідини до Америки. Із спогадів В. Горбового «Погода совісті» відомо, що 30 січня 1977 р. він звернувся до Л.І. Брежнєва з заявою, в якій висловив бажання переселитися в Америку згідно положень Гельсінського заключного акту від 1975 р. Відтоді його зв'язок з «людьми доброї волі» обірвався. Посилки теж перестали доходити [1, арк. 93].

В. Горбовий високо цінував цю допомогу: «Адже я все відстоював священні ідеали істини і людяності. [...] Чинив лише те, що вимагала від мене доля мого народу. [...] Дякую моєму суспільству за прихильне відношення до мене. Дякую людям доброї волі за їх допомогу, яка придалася мені в скрутному положенні» [1, арк. 94–95].

Жив в старій батьківській хаті у передмісті Долини під постійним наглядом в атмосфері цькування і провокацій з боку КДБ, до яких залучали сусідів і навіть близьких родичів³. Помер раптово за нез'ясованих обставин 21 травня 1984 р. у Ходорові⁴, куди поїхав до знайомого. Похований у Долині. Володимира Горбового реабілітовано 1993 р.

На фасаді будинку у Долині, де була адвокатська контора, встановлено меморіальну дошку. У 2008 р. рішенням Долинської міської ради д-ру В. Горбовому було присвоєно звання «Почесний громадянин міста Долина». 24 вересня 2015 р. на його честь названо вулицю в м. Долина, а 18 жовтня 2015 р. освячено новий пам'ятник на його могилі.

Отже, це лише окремі фрагменти цього листування, яке, ймовірно, залишилось у США, і яке потребує подальшого дослідження, як потребують видання його цінні спогади учасника національної боротьби 1920–1950-х рр.

Список використаних джерел і літератури:

1. Горбовий В. Погода совісті: Спогади. Долина. 30 січня 1978 р. URL: <http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/anhupa/acdvr-12-5-001.pdf> (дата звернення: 10.10.2016)
2. Горбовий В. Листи до П. Мельниковича. 1975. Долина. 2 лл. *ЛННБУ ім. В. Стефаника (Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника)*. Відділ рукописів. Ф. 282 (О. і Т. Антоновичі). Оп. I. Арк. 1–8.
3. Мельникович П. Лист до Р. Антоновича. [1975]. Детройт. 1 л. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Відділ рукописів. Ф. 282 (О. і Т. Антоновичі). Оп. I. Арк. 1–4.
4. Об'єднання колишніх вояків УПА в США. Звернення. 1960 січень. Нью-Йорк; Листи до д-ра О. Антоновича. [Різдво 1960], [раніше 1962 вересня 21], 1963 грудня 12. 3 лл. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Відділ рукописів. Ф. 282 (О. і Т. Антоновичі). Оп. I. Арк. 1–6.
5. Приходько В. Плян праці Українського Народного Фонду на 1955-й рік. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Відділ рукописів. Ф. 282 (О. і Т. Антоновичі). Оп. I. Арк. 1–11.
6. УККА. Урочисте проголошення Екзекутиви Українського Конгресового Комітету Америки з нагоди 20-ліття існування і праці Конгресового Комітету і 10-ліття існування Українського Народного Фонду. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Відділ рукописів. Ф. 282 (О. і Т. Антоновичі). Оп. I. Арк. 1.

References

1. Horbovyi V. Pohoda sovisti: Spohady. Dolyna. 30 sichnia 1978 r. URL: <http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/anhupa/acdvr-12-5-001.pdf> (data zvernennia: 10. 10. 2016)
2. Horbovyi V. Lysty do P. Melnykovycha. 1975. Dolyna. 2 ll. *LNNBU im. V. Stefanyka (Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka)*. Viddil rukopysiv. F. 282 (O. i T. Antonovychi). Op. I. Ark. 1–8.
3. Melnykovych P. Lyst do R. Antonovycha. [1975]. Detroit. 1 l. *LNNBU im. V. Stefanyka*. Viddil rukopysiv. F. 282 (O. i T. Antonovychi). Op. I. Ark. 1–4.
4. Obiednannia kolyshnykh voiakiv UPA v SShA. Zvernennia. 1960 sichen. Niu-York; Lysty do d-ra O. Antonovycha. [Rizdvo 1960], [ranishe 1962 veresnia 21], 1963 hrudnia 12. 3 ll. *LNNBU im. V. Stefanyka*. Viddil rukopysiv. F. 282 (O. i T. Antonovychi). Op. I. Ark. 1–6.
5. Prykhodko V. Plian pratsi Ukrainskoho Narodnoho Fondu na 1955-y rik. *LNNBU im. V. Stefanyka*. Viddil rukopysiv. F. 282 (O. i T. Antonovychi). Op. I. Ark. 1–11.

³ В. Горбовий в спогадах писав: «Осіньню 1976 р. на районних партійних зборах докладчик назвав мене «бандитом». [...] В такім же плані проходять збори в торговельних, газовонафтових і інших робітничих зборах. Те все твориться для того, щоби в нашій сусідстві підірвати довір'я до моєї особи і ізолювати мене та отруювати моє життя» [1, арк. 91].

⁴ Ходорів, м., райцентр Львівської обл.

6. UKKA. Urochyste proholoshennia Ekzekutyvy Ukrainskoho Kongresovoho Komitetu Ameryky z nahody 20-littia isnuvannia i pratsi Kongresovoho Komitetu i 10-littia isnuvannia Ukrainskoho Narodnoho Fondu. *LNNBU im. V. Stefanyka*. Viddil rukopysiv. F. 282 (O. i T. Antonovychi). Op. I. Ark. 1.

Додатки № 1

Лист д-ра Володимира Горбового до Петра Мельниковича⁵

Зверху аркуша: [?-й лист д-ра В. Гор]бового до П. Мельниковича.

Внизу аркуша: «Лист доручений П. Мельникович дня 3 травня 1975 р.»

[Долина, весна 1975 р.]

Дорогий Друже!

Вже сама поява Твого листа наводить на мене милий настрій. Заздалегідь знаю, що в рядках Твого багатого листа найду вісті, які задовільно зворушують мою душу.

Я дуже радий, що Ти, Твоя дружина, діти і внуки здорові, та свобідно користуються всіма благами цивілізованого світу. Надіюся незабаром одержати від Тебе вістку, що з катарактом Твоїх очей все в порядку. Ця вада зору це один з признаков поважного віку людини.

Про цю непривітну повагу віку дає себе знати і моє серце. Для збереження мого доброго настрою лікарі вмовляють в мене, що з хвилиєю пересягнення половини віку серце майже у кожної людини починає химерувати. Ця доктрина мене не переконує. Довгі роки я ділив долю ген. Грекова⁶. У нього минуло 80 років, але серце постійно робило йому добру назначену службу. Крім того, дошкулює мені ревматизм в руках, радикуліт в ногах, неправильне зростання кості правої ноги та інші зародки тривоги. Однак тими додатковими дрібницями я не переймаюся.

Приємно було мені довідатися, що ректор⁷ нашого університету, мій добрий друг, запопадливо дбає про збереження нашої святині наук. Хай жеж Всевишній благословить успіхом його шляхетний почин.

Молодша сестра Мелані була раз у мене в Кракові. Її брат Володимир⁸ був в неволі. Треба було звітлія його визволити. Я радо пішов їх родині назустріч і вдало подав свою рятувальну руку. Пригадую собі, що ніччю не могла чомусь додзвонитися до мене і мене збудити. Лиш перед обідом ми зустрілися в суді.

Мій погляд на поведінку Мілени⁹ я вже тобі в попередньому листі з'ясував. Дуже дивує мене зміст її другої книжки¹⁰. Адже «Ватиканський конфлікт»¹¹ – це великий подвиг нашого владики¹². Тут він виявив свою мужність, суспільно-політичну зрілість і зрозуміння збірної тут цілої громади за окремим своїм маєстатом.

При кінці писання листа я зіпсував гарну китайську ручку з пером. Вибач за почерк. [приписка В. Горбового на полях аркуша 3. – Я.С.]

Д-р Антонович Мирослав¹³ – це мій племінник. Його мати Горбова¹⁴ вийшла заміж за Івана. Його батько, цебто Іван А[нтонович]¹⁵, працював секретарем в суді. У них було п'ять синів: Богдан¹⁶, Во-

⁵ В листах збережений оригінальний текст, виправлення стосувались лише вживання апострофа та розділових знаків.

⁶ Греков Олександр (1875–1959) – військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР, начальний командант УГА.

⁷ Ректором УВУ в 1968–1986 рр. був Володимир Янів (1908–1991) – громадсько-політичний діяч, науковець, публіцист, поет. У Березі Каргузькій разом сиділи Р. Шухевич, В. Янів, Д. Грицай, В. Горбовий (за О. Ісаюк. Роман Шухевич. Львів: Фолио, 2015). На Львівському процесі був на лаві підсудних.

⁸ Йдеться, мабуть, про невстановлених спільних знайомих.

⁹ Рудницька Мілена (1892–1976) – громадсько-політична діячка, журналістка, письменниця, посол до польському сейму (1928–1935). З 1939 р. – на еміграції.

¹⁰ «Невидимі стигмати» (Мюнхен: Логос, 1970) – праця про патріарха Йосифа Сліпого.

¹¹ Всупереч Римській курії Верховний Архієпископ Йосиф Сліпий домагався права скликати Синод Української Греко-католицької Церкви, що було частиною більш широкої боротьби за патріархат УГКЦ.

¹² Сліпий Йосиф (1892–1984) – Митрополит Галицький та Архієпископ Львівський (від 1. XI. 1944), Верховний Архієпископ Львівський – предстоятель Української Греко-католицької Церкви (від 23. XII. 1963).

¹³ Антонович Мирослав (1917–2006) – співак, хоровий диригент і музикознавець, доктор музикології, керівник Візантійського хору (1951–1991) в Нідерландах.

¹⁴ Горбова Катерина – донька Миколи і Анни Креховецької.

¹⁵ Антонович Іван – урядник повітового суду в Долині.

¹⁶ Антонович Богдан (1906–1986) – інженер-агроном, доцент с/г інституту в Дублянах, емігрував до Австралії.

лодимир¹⁷, Євген¹⁸, Адам¹⁹ і Мирослав. Володимир, правник, був жонатий з Нусею Грице[й], сестрою Галі. Прекрасна донька Нусі трагічно згинула в летунській катастрофі. Кості Володимира десь білють на просторах широкого сходу. Євген, священник, був згодом розрадою Нусі. Недавно, під Запустом²⁰, перейшов в область вічного спокою. Я був запрошений на церемонію урочистого його висвячення на узгір'ї Юра. Адам, спортсмен, настоятель «Малої бурси»²¹, повинен десь під промінням привітного сонця гартувати свої в'язи і м'язи. Про Богдана маю скупі вісті. В нижчих класах гімназії я був його інструктором. Під час війни я зустрічався з ним. Говорив мені, що працює у Львові в якомусь науковому заведенні. У них була дуже розумна й запопадлива мати, з дому Горбова. Це вона вивела своїх дітей «в люди». Юлько, це їх свояк²².

Цікаво було би мені прочитати працю П. Мірчука²³. Однак мені ясно, що весь матеріал не міг бути там використаний. Всі його співробітники мені добре знайомі. Жаль мені дуже Дмитра²⁴. Це була ідеальна людина. Теж «Варшавський Процес» мене інтересує. Ключ до розв'язки цілої справи дав нещасний Іван Малюца²⁵ Львівському шефові апеляційної Прокуратури Д-рові Хіровському²⁶. Той прокурор, це знаменитий психолог і діалектик. Психічним наступом він заставив Малюцу здати свої позиції і прийняти погляди прокурора. Правда, спочатку слідчі органи підозрівали «ОНР» (Obóz Narodowo-Radykalny), що це його робота. Однак на процесі виступив голова ОНР, доцент²⁷. Він рішуче виключив участь його табору в тій справі. Він тоді скривався, то по одержанні «жалізного листа» явився на суді.

З нагоди близького урочистого свята Воскресення Христового шлю Тобі і цілій Твоїй родині сердечний привіт. Бажаю Вам всім веселих свят, кріпкого здоров'я та багато щасливих літ.

Твій Влодко.

ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Фонд 282 (О. і Т. Антоновичів). Арк. 1-4, рукопис, ксерокопія.

№ 2

Лист д-ра Володимира Горбова до Петра Мельниковича від 7.VII.1975

Справа зверху дописано: «8-й лист д-ра В. Горбова до П. Мельниковича»

[Долина], 7 липня 1975 р.

Дорогий Друже!

Як лише Твій лист опинився в моїх руках, я знав, що він принесе мені в'язанку цікавих вістей. Помилки не було. Дякую.

Я дуже радий, що Твої катаракти знаходяться в стані спочинку, та не турбують ні Тебе, ні Твого лікаря. У мене око²⁸ теж трагить свою первісну силу. Адже при читанні вживаю окуляри. Вони мають +6 діоптрів. На дальню віддаль вистарчає +1 діоптр.

¹⁷ Антонович Андрій-Володимир (1907–1945) – правник, учасник українського підпілля, помер на засланні.

¹⁸ Антонович Євген (1910 – поч. 1980-х), священник УГКЦ в Бурканові (від 1936), двічі арештований, відбув 17 років на засланні.

¹⁹ Антонович Адам (1909–1992) – педагог, громадський діяч, видавець і редактор часопису «Екран» у Чикаго (1961–1990).

²⁰ Передмістя Долини.

²¹ Мала духовна семінарія по вул. Коперника у Львові.

²² Про родину Антоновичів і Горбових див. докладніше: Антонович Мирослав. Між двома світовими війнами. Спогади. К., 2003. Ч. I. С. 46–56, 103–149.

²³ Мірчук Петро (1913–1999) – політичний діяч, історик, журналіст, автор книги «Українська Повстанська Армія. 1942–1952» (Мюнхен, 1953).

²⁴ Можливо, це Грицай Дмитро (1907–1945) – політичний і військовий діяч, генерал-хорунжий УПА, начальник головного військового штабу УПА, помер у в'язниці у Празі. Д. Грицай, В. Горбовий, Р. Шухевич, В. Янів сиділи разом у Березі Каргузькій (за О. Ісаюк. Роман Шухевич. Львів: Фоліо, 2015).

²⁵ Малюца Іван (1909–1942) – член ОУН, студент Політехніки (від 1927). На Варшавському процесі співпрацював із владою.

²⁶ Хіровський (Chirowski) Юзеф, д-р (1894–1967) – адвокат, майор-аудитор Польського Війська, прокурор Окружного суду (від 1932).

²⁷ Мосдорф (Mosdorf) Ян (1904–1943) – публіцист, доктор філософії, керівник забороненої націоналістичної партії «Obóz Narodowo-Radykalny».

²⁸ В. Горбовий писав у спогадах: «25.V.1918 на Монте Пертіка італійська куля [...] розірвала мені праве око» (арк. 37).

Природа є різноманітна. З Вас спека витискала потоки потів, а нас тоді дощі заливали струями потоків. Здавалося, що ми не діждемося погідного ясного сонця. На щастя, воно вже тиждень нам привітно усміхається.

Тепер відповідаю на порушені Тобою справи. Після загину Володимира-Андрія Нуся жила під Запустом з його братом о. Євгеном²⁹. Хоч він був віком молодший за неї, то нервів своїх не міг держати на припоні і інколи відносився до неї нечемно.

Про Юлька³⁰ нічого сказати не можу. Не знаю куди і якими шляхами його доля повела.

Всі сторони, ходи і поводи Варшавського процесу є мені добре відомі. Я ж мав право познайомитися зі всіма матеріалами справи. На довгому столі перед трибуналом були уложені грубі томи тих матеріалів. Два томи (здається мені 24 і 25-ий) охоплювали архів Сеніка³¹ з деякими доповненнями. Мені було важно знати зміст всіх матеріалів. Я його й вивчив.

Я вже тобі згадував, що Малюца, один з потенціальних діячів³² заломився і вказав Полякам тайники Тернопілів³³. Тут рішив хист хитрого і спритного психолога і діалектика Д-ра Хіровського, апеляційного прокурора у Львові. Він зумів переконати Малюцу, що перспектива нашої удачі залежна від нашої згоди і співпраці з Поляками. Ці аргументи звихнули душевну рівновагу Малюца. Він став по їх стороні і дав їм клубок Аріядни³⁴. Комісар Цесельчик³⁵ теж заслужився при виясненні тієї справи.

Архів Сеніка не є жодна таємниця. У мене був тоді відповідний представник Праги і вияснив цю справу. Однак ці вияснення я не прийняв до відома.

Процес не проходив згідно з уложеним планом. Під час його підготовки, перед самим початком суду, було рішено вказати справжню причину замаху. Однак суд не дав змоги підсудним користуватися рідною мовою. Тому суд був німий. Лише Мигаль³⁶ і Малюца вживали польської мови. Це був надзвичайно тяжкий, напружений, складний і відповідальний, але притому дуже цікавий процес. Шкода, що не можу усно Тобі про нього розказати. Без того не можна собі ні уявити, ні відтворити вірної картини процесу.

Зі Старосольськими я був добре знайомий. Бував в їх хаті. Батько – мій старший колега, професор університету³⁷. Написав вдало «Теорія нації». Синів³⁸ я знав теж. Натомість образ Уляни³⁹ не можу собі в пам'яті відтворити.

Затьміння моєї зірки тривало 29 літ. Однак ніякої плями на її вигляді не залишило. Воно лише доповнювало і підкреслювало силу і напругу моїх життєвих змагань ради збереження доброго імені ближнього. Я щасливий, що оточення мене розуміло, та цінити теж зуміло. Наприклад з Зигмундом⁴⁰ також я найшов спільну мову. Адже його і моя докторські промоції проходили в одній і тій же авлі⁴¹ Карлового університету в Празі. Ми оба мали знайомих в одній камениці, часто туди заходили, хоч тоді ми себе ще не знали. Це порядна і спокійна людина, жертва несамовитої воєнної стихії.

²⁹ Див. примітки № 16 і 17.

³⁰ Антонович Юліан (Юлька), свояк Горбових.

³¹ Сенік Омелян (Грибівський; 1891–1941) – військовий та політичний діяч, член Вищого Проводу ОУН, відповідав за внутрішню політику і вів організаційну роботу. В 1934 р. у Празі поліція захопила т. зв. Архів Сеніка, який містив відомості про підпільну діяльність ОУН. Це стало причиною численних арештів членів організації, а сам «Архів» – одним з головних документів звинувачення на Варшавському процесі (1935–1936).

³² Діадохі (грец. наступник) – полководці Александра Македонського, що після його смерті 323 р. до н. е. розділили між собою його імперію.

³³ Фермопільська битва (480 р. до н. е.) – героїчна оборона греками гірського проходу під час греко-перської війни. Армії Ксеркса вдалося подолати оборону після того, як вони обійшли прохід гірськими стежками, на які вказав зрадник Ефіальт.

³⁴ У грецькій міфології Аріядна – донька царя Криту Міноса і Пасіфаї. «Ниткою Аріядни» називають спосіб, що допомагає розв'язати якесь важке, заплутане питання, вийти з скрутного становища.

³⁵ В. Горбовий згадує комісара поліції Цесельчика в спогадах (арк. 24–25).

³⁶ Мигаль Роман (1910–1939) – студент Львівського та Ягеллонського університетів. Очолював відділ бойової розвідки крайового проводу ОУН. На Львівському процесі (1936) засуджений на пожиттєве ув'язнення.

³⁷ Старосольський Володимир (1878–1942) – соціолог, правник, адвокат, професор, один з провідників національно-визвольного руху в Галичині, автор «Теорії нації».

³⁸ Старосольський Ігор (1908–1988) – архітектор, реставратор. Старосольський Юрій (1907–1991) – вчений-правник у США, дійсний член НТШ та УВАН, громадський і пластовий діяч.

³⁹ Старосольська Уляна (Любович; 1912–2011), журналістка і письменниця, редактор журналу Союзу Українок Америки «Наше Життя» (від 1972).

⁴⁰ Зигмунд – можливо, йдеться про учасника Варшавського судового процесу.

⁴¹ Актова зала в університетах деяких країн.

Лише на теперішньому етапі мого походу приходиться мені зазнавати гіркість людської злоби. В мою хату вліз мій племінник і зневажливо відноситься до мене. Його батькові⁴², цебто й йому я дав велике майно і допоміг улаштувати вигідне щасливе життя. Зате його (брата) син отруєє мені життя. Приходиться кинути свою хату і шукати іншого пристановища. Не можу лише налагодити матеріальної сторінки міграції. Тут я працюю і маю харч. Лише видатки на одягу, білизну, взуття, ліки (мед, цитрини, цукор, аптека) тощо обтяжують мій бюджет. Хоч моя хата прибрала вид руїни, то мені буде важко розставатися з нею. Адже я тут народився, провів райдужні юнацькі літа, укладав свій світогляд і брав життєвий розмах⁴³.

Шлю цілій Твоїй сім'ї сердечний привіт, а Тобі щирий поцілунок.

7.VII.[19]75. Твій Влодко.

ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. Фонд 282 (О. і Т. Антоновичів). Арк. 1–4, рукопис, ксерокопія.

№ 3

Лист Петра Мельниковича до Романа Антоновича

[Детройт, після 17 жовтня 1975 р.]

В[ельми]шановний і Дорогий Пане Антонович!

Перед кількома днями доручено мені несподівано Вашого Листа, за котрого дякую.

В справі допомоги Д-рові Горбовому пересилаю Вам мої скромні інформації, якими до сеї пори розпоряджаю.

Нас кількох, ще живих друзів Горбового із шкільної лавки та із війська, котрі займаються матеріальною для нього допомогою, є в контакт і висилаємо йому допомогу чверть-річно. Пачки відходять від нас кораблем, в цілости нами оплачені.

Лікарства, за посередництвом Праги, висилаємо летунською поштою. Син Горбового⁴⁴ тою пересилкою займається. Про зміст пачок взаємно себе інформуємо, щоб не висилати тих самих річей вдруге. Звичайно, перед висилкою допомоги, стараємося дістати від Горбового інформацію, яких річей найбільш потрібує і ті річі йому висилаємо, доповнивши пачку товаром, згідно з нашим вибором.

Такі річі, як матеріали на жіночі зимові суконки і матеріали у квіти на літні жіночі суконки і блузки, а дальше: жіночі светери, хустини на голову, нитки DMC і т. п. все є в запотребуванні і тих річей ніколи не буде забагато на ринку совітському, як довго комунізм буде там панувати.

Ми все то беремо під увагу при висилці допомоги.

Не висилаємо жадних «бандероль» за котрі мусить Горб[овий] платити, а були і такі випадки, що малі посилки, висилані літунською поштою, по дорозі «зникали».

Треба уважати, щоб не висилати пачок за часто, бо це робить злу кров в жилах енкавудистів і вони знайдуть певні способи, щоб такі часті посилки не повторювалися.

Зрештою, як за багато Горбовий дістане нараз посилок, можуть йому причепити латку чорного ринку або вигадати щось іншого зі шкодою для відборця.

Не треба забувати, що Влодко, хотя й знаходиться «на волі», дальше перебуває під дбайливим оком поліції і знаходиться «в тюрмі без стін».

Для тих осіб, котрі записані в совітських картотеках за антисовітську діяльність, не раджу подавати своє прізвище і треба послуговуватися при висилці допомоги прізвищем фіктивної особи. Мій друг, місто себе, підставив правдиве ім'я і прізвище своєї дружини і пачки доходять.

⁴² Йдеться про брата Івана Горбового, який дуже рано пішов із життя, та його сина Тараса.

⁴³ В споминах В. Горбовий написав про цюкування, зокрема, таке: «...Ті типи, яких я щедро підтримував і улаштував їм вигідне безтурботне життя, а саме моя найближча рідня і мої сусіди почали скалити на мене зуби, піднімати на мене озброєну руку, виганяти мене з моєї хати, та наставати на моє здоров'я і на моє життя» (арк. 89); «Родині мого брата Івана прийшлося по війні десь 1945–46 роках покинути свою хату по вул. Зеленій № 17 (арк. 90); «Всі вони: Марія Михайлівна, донька Ганна і син Тарас урочисто прирікали передати мені хату назад, як лиш я повернуся додому. Ще в 1950-х роках суд повернув їм їх хату. Однак мою хату опустила лише Марія Михайлівна і її донька Ганна. Тарас залишився в моїй хаті з розрахунком, щоби мати дві хати, а я ні одної. 4.V.1976 р. він вперше вигнав мене з моєї хати, а осінню 1976 р. повторив цей злочин» (арк. 91).

⁴⁴ Роман, син В. Горбового від першого шлюбу у Празі.

Я особисто належу до тих щасливих, котрому пощастило (до сеї пори) одержати від Горбового всі листи, котрі він писав до мене в останніх двох літах і так само всі мої листи до нього, були йому доручені.

Однакож в остатньому часі надійшов від Д-ра Горбового лист, котрий нас, тут, непокоїть.

Хочу Вам вияснити, що Влодко живе в старій дрантивій хаті, де родився. Разом з ним живе його племінник (чи не брата Влодкового – син) котрий постановив собі позбутися Влодка з того спільного мешкання. Справа тягнеться вже довший час – без результату. Напевно за плечима того племінника стоїть в тіні поліція.

Дня 17 жовтня 1975 я одібрав від Влодка останній його до мене лист, в котрому він до мене пише: Цитую слово в слово з його листа уривок:

«Коло мене зложилися тепер нові тяжкі і прикрі обставини. Над хатою зчинилася нагла і несподівана буря. Наробила шкоди. Прийдеться одному з нас міняти компас. Хоч це нашестія дещо при-тупило наш розбрат, то його не усунуло. Проте сьогодні ще не знаю, де я завтра завітаю. В зв'язку з тим я не зможу здійснювати задуми, які ще недавно виглядали реальними. Отже з висилкою до-помоги прошу здержатися аж до вияснення мого положення. Я в пору дам себе чути. З Твого листа стало мені відомо, що про моє становище Ти говорив з нашими друзями. Прошу освідомити їх про нинішній стан справ. Як буде мені потрібна поміч, я напишу їм теж».

Кінець цитати – підкреслення мої.

Того самого дня я повідомив заінтересованих моїх друзів листовно, щоб здержали всякі посилки до Горбового аж до вияснення справи. До сеї пори Влодко не відізвався. Перед кількома днями я вислав йому короткого листа на стару адресу. Мені невідомо, чи мій лист дійде до рук адресата.

Отже, як бачите, Дорогий Пане Антонович, під теперішню пору немає іншої можливості, як тільки чекати на дальші інформації від Влодка і жадні посилки до нього тепер не можуть відходити.

Як прийде відомість від Горб[ового] евентуально з новою його адресою, я з Вами зконтактуюся і повідомлю про зміни, які можуть в Долині наступити.

Сподіваюся, що Ви, Пане Романе, жонатий і сімейний, і тому я хотів би Вам піддати думку, щоб Ваша, Шановна Дружина, подаючи своє правдиве ім'я і правдиве, теперішнє (замужнє) прізвище, вислала в летунській коверті карточку Горбовому із святочними бажаннями. Крім бажань від неї самої, нехай поздоровить його і від Вас, свого мужа, подаючи правдиве Ваше ім'я.

Напевно, Влодко утішиться такою карткою і, напевно, відгукнеться на Вашу адресу.

Я зі своєї сторони, як наладнається пересилка, згадаю Горбовому, що мені удалося віднайти земляка і подам Ваше, Романе, правдиве ім'я і прізвище. Ви нічим тут не ризикуєте, а карткою святочною жадної шкоди Горбовому не зробите. Поліції відомо, що Горбовий багато має приятелів.

Як Горбовий відгукнеться на Вашу карточку, відпишете йому вже листа і згадаєте обережно давні часи, найкраще шкільні, і запропонуєте йому від Вашої дружини матеріальну поміч у формі пачки.

Попросите, щоб він згадав, які річі він хотів-би від Вас дістати. Решту пачки виповните товаром під Ваш смак. *Ми висилаємо пачки вагою около 25 фунт[ів].*

Як дістанете згоду на висилку пачки (то не так скоро буде), то прошу ласкаво мене повідомити, які річі Ви висилаєте Горбовому і коли пачка від Вас має відійти до нього. Це потрібно нам, щоб не дублювати річий, котрі Ви вислали і щоб ми тут не вислали пачки одночасно з Вашою.

Отже вишліть карточку на його стару адресу, котру маєте.

Виміри тіла Горбового (числа сорочок, убрання і черевиків) у мене також знайдуться і як зайде потреба, я Вам перешлю. Тепер на разі, справа неактуальна.

Хочу врешті заторкнути справу евентуального виїзду Горбового у відвідини до Америки.

Вже Др. Мірчук піддав був мені таку думку і я приобіцяв, що про ту справу напишу Горб[овому] в обережний спосіб. Та якраз в тому часі, надійшов лист від Горбового і наступила перерва в кореспонденції.

P. S. Вибачте за латинське письмо. Від тяжкої праці [...] – [приписка рукою П. Мельниковича, кінець фрази на аркуші обрізаний. – Я.С.]

[...] бо до сеї пори нікого з українців – тюремників Москва не випустила, навіть у відвідини. Знаю особисто одного чоловіка в Торонті, котрий десятками літ старається стягнути дружину і надармо.

Остаточо повідомили його, що як хоче він бачитися з дружиною, нехай відвідає її в Світах... Той чоловік нігде не був заангажований, має сільську школу. Та найважніша річ, про ту справу треба спитати самого Горбового і я маю це на думці і напишу, скоро тільки відновиться листування.

Ту справу треба відложити на пізніший час. Тепер не пора.

Перед закінченням кілька рядків про мене самого. Я родився в селі Гошів⁴⁵, повіт Долина, в році 1898 (Думаю, що Ви, Пане Романе, дещо молодший за мене). Наша гімназійна кляса дала початок Долинській гімназії, котра була заснована 1911 р.

Починаючи від 1916 р. Аустрийський уряд почав з нашої кляси покликати на війну учеників.

В той спосіб опинилися оба з Влодком Горбовим на італійському фронті (тільки не в той самий час і не на тому самому фронті відтинку), де Влодко стратив в боях око, а мені пощастило повернути з війни з раною на нозі.

Повернувши по 2 літах з половиною з Аустрийсько-італійської війни, зголосився я на другий день до Українсько-Галицької Армії і перебувши 3 кратний тиф і Дні Слави і трагедії тої Армії, повернувся до дому і ще рік мусів я укриватися перед переслідуваннями Поляків. Про високу освіту не було навіть що думати. Опісля я оженився в Рожнітові⁴⁶ і там, працював в уряді нотаріальним, як незалежний референт спадкових справ, аж до вибуху Другої війни. В 1951 році я приїхав до Америки, з дружиною, сином і дочкою, котрі вже мають своє потомство. Найстаршого сина ми стратили під Бродами⁴⁷. Син молодший працює інженером у Форда в Детройті.

До нашої кляси (від 1911 р.) ходив гарний мій колега, Юліян Антонович⁴⁸. Чи це може Ваш кривняк? Мені невідомо, чи він живий, чи може помер. Дуже Вам дякую за поздоровлення для моєї дружини і таке саме поздоровлення прошу передати від нас для Вашої Дружини. Як знайдете час і охоту, відгукніться. Будемо раді.

Сердечно Вас здоровимо

Ваш П. Мельникович

ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. Фонд 282 (О. і Т. Антоновичів). Арк. 1–4, машинопис, підпис-автограф, ксерокопія.

Текст листа надруковано латинським (польським) шрифтом.

⁴⁵ Тепер с. Гошів Долинського р-ну Івано-Франківської обл.

⁴⁶ Тепер смт. Рожнятів (місцеве Рожнітів), райцентр Івано-Франківської обл.

⁴⁷ Бій під Бродами відбувся 13-22 липня 1944 р. між 13-м корпусом 4-ї танкової армії Вермахту, до складу якого входила дивізія Ваффен-СС «Галичина», та частинами 1-го Українського фронту.

⁴⁸ Див. пояснення В. Горбового в листі від 7 липня 1975 р.